

Jaarverslag **joods historisch**
museum 2006

Inhoudsopgave

4	Inleiding door Joel Cahen, directeur
6	Financiële ondersteuning
11	Tentoonstellingen
16	<i>Reflectie:</i> Ted Musaph
18	Verkorte jaarrekening
24	Communicatie
26	<i>Reflectie:</i> Ben van Berkel
28	Museumcollectie
36	<i>Reflectie:</i> Hetty Berg
38	Educatie
40	Mediatheek
44	<i>Reflectie:</i> Eli Content
46	Evenementen
52	<i>Reflectie:</i> Herman Spithoven
54	Wetenschap
61	Personeelszaken
62	<i>Reflectie:</i> Petra Katzenstein
64	Bezoekersaantallen
67	Medewerkers
72	Rondleiders
75	Besturen
76	Summary in English
78	Colofon

Inleiding

Stof

De vernieuwing van het Joods Historisch Museum gaf in 2006 veel stof tot nadenken. En ook letterlijk veel stof! De opening van het nieuwe JHM Kindermuseum in de Obbene Sjoel vormde het hoogtepunt in dit drukke verbouwingsjaar. In december namen de familie Hollander en Max de Matze definitief hun intrek in hun nieuwe huis. Ze voelen zich er thuis en mooier nog, ook de vele kinderen en volwassenen die sinds de opening op bezoek kwamen, zijn zeer enthousiast.

Vanaf 22 juli werd de gerenoveerde begane grond van de Nieuwe Synagoge al in gebruik genomen voor tijdelijke tentoonstellingen. Tegelijkertijd werden het nieuwe kassagebied en de Museumshop voor het publiek toegankelijk. Met improvisatie en creativiteit is het ons gelukt het museum het gehele jaar open te houden voor het publiek. Tijdens de bouw werd de entree van het museum tijdelijk verplaatst naar de voormalige ingang van de Grote Synagoge aan de Nieuwe Amstelstraat en de Museumshop vond geruime tijd een plaats tegenover het museum, bij de burens van de Academie van Bouwkunst.

Bezoekers

Het JHM ontving in 2006 82.471 bezoekers. Hoewel dit aantal 9% lager is dan in 2005, is het gezien de bouwwerkzaamheden een mooi resultaat dat boven de door ons gestelde verwachting ligt. Ons virtuele gebouw, de website www.jhm.nl, ondervond geen enkele hinder van de verbouwing. Integendeel: maar liefst 1.024.092 unieke bezoekers bekeken 4.160.693 pagina's. De goede aansluiting op zoekmachines als google en de succesvolle maandelijkse e-mailnieuwsbrief van het JHM, met verwijzingen naar de website, spelen hierbij zeker een rol.

Tentoonstellingen

De Noors-joodse fotograaf Jonas Bendixsen (1977) had de eer om de geheel gerenoveerde Nieuwe Synagoge in te wijden met zijn eerste solotentoonstelling *Satellieten*. Veel media-aandacht, waaronder de kwalificatie 'niet te missen' door *NRC Handelsblad*, maakte van deze fototentoonstelling meteen een groot succes.

Het jaar 2006 was in Nederland het jaar van 'Rembrandt 400' en de

JHM-tentoonstelling *De 'joodse' Rembrandt* vormde het slotakkoord van het landelijke programma. Met veel bijzondere bruiklenen werd de romantische mythe ontrafeld over Rembrandt en zijn speciale band met joden. Ook voor deze tentoonstelling bestond veel belangstelling van de media, zowel nationaal als internationaal. Naast de bekende zondagmiddagprogramma's werden bij deze tentoonstelling ook elke dinsdagavond evenementen georganiseerd. Het museum heeft hiermee getracht de druk bezette doelgroep van dertigers en veertigers een extra gelegenheid te bieden om het museum te bezoeken. Gedurende de tentoonstelling heeft de avondopenstelling nog niet voldoende bekendheid gekregen bij het publiek. Dit vergt een lang marketingproces. Wij zullen dit experiment in 2007 op donderdagavond voortzetten. Internationaal blijft er grote belangstelling bestaan voor onze collectie en in het bijzonder die van Charlotte Salomon. Een selectie van 274 gouaches reisde in 2006 naar Hannover, Parijs, Jeruzalem en Ulm. Heel bijzonder was de aankoop van een verloren gewaande tekening die Salomon van *Grossmama* maakte. De tekening stond afgebeeld in alle boeken die sinds de jaren zestig van de vorige eeuw over de kunstenaar verschenen, maar het origineel was ruim veertig jaar zoek. Dit werk is slechts een van de vele aankopen, bruiklenen en schenkingen waarmee onze collectie, dankzij onder meer de BankGiro Loterij en onze Fondsen op Naam, in het afgelopen jaar verrijkt is. In de bijlagen treft u een compleet overzicht aan.

Sommigen denken misschien dat het museum nu voorlopig wel weer af is. Niets is minder waar. Naast de vele tentoonstellingen die op stapel staan, werken wij door aan de versterking van de positie van het museum in de buurt, de stad, in Nederland en daarbuiten. Samen met de Hermitage Amsterdam, de Hortus, Museum het Rembrandthuis en Gassan Diamonds ontwikkelen wij met steun van de Gemeente Amsterdam een plan voor internationale marketing en zichtbaarheid van de Oostelijke Binnenstad. Om onze bereikbaarheid, bekendheid en aantrekkelijkheid te verbeteren zetten wij ons nu in voor een Mr. Visserplein van allure, een – om met de woorden van de directeur Ruimtelijke Ordening van de Gemeente Amsterdam te spreken – *Grand Projet*. Wij zoeken naar een optimale samenwerking tussen het Joods Historisch Museum, de Stichting Cultureel Erfgoed Portugees-Israëlitische Gemeente en de Hollandsche Schouwburg om samen het joodse erfgoed van Nederland beter te kunnen presenteren.

Joël Cahen directeur

Financiële ondersteuning

Subsidiënt

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Voor behoud, restauratie en uitbreiding van de collectie

Begunstigers

Stichting Vrienden van het Joods Historisch Museum
Stichting Maror-gelden overheid
Stichting Collectieve Maror-gelden Nederland
Provincie Noord-Holland
Bernard van Leer Foundation
Frits and Rita Markus z.l.
Stichting Will en Rita Jaeger Fonds
Hein en Lilian Beuth
Stichting Iton
The Broere Charitable Foundation, in gratitude of the contribution of the Jewish people to Dutch Society
Foundation for the Jewish Historical Museum in Amsterdam, Inc.
Stichting Levi Lassen
Mondriaan Stichting
vsb Fonds
Mozes Staszewski
sns Reaal Fonds
Europese Commissie – Onderwijs & Cultuur
Prins Bernhard Cultuurfonds
Stichting Fondsenwerving Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers
Stichting Centraal Israëlitisch Weeshuis in Nederland
Stichting Dioraphte
Lexhanna Stichting
Hovago Holding bv

Stichting Democratie en Media
Nederlands-Israëlitische Instelling voor Sociale Arbeid (N.I.I.S.A.)
Familie Baruch-Kapusta
Stichting Plas en Plus
Stichting Moojs
Apax Partners Worldwide LLP
Lauren Nijkerk-Bogen
Jaap en Anne Wertheim
De Joodse Invalide
Amsterdams Fonds voor de Kunst
Ribbink – van den Hoek familie Stichting
Mobeta bv
AON Holdings bv
Centraal Israëlitisch Weeshuis 'Machseh Lajesoumiem'
Esther Dina Polak-van Vollenhoven Stichting
ANNE FRANK – Fonds Basel
Nettie van Zwanenberg Stichting
Stichting Elise Mathilde Fonds
Michael en Riet Mendel-Volgers
SALOMON DE JONG Stichting
Het Block Fonds, beheerd door het Prins Bernhard Cultuurfonds
Stichting Dr. Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds
Leo S. Ullman
Stichting K.F. Hein Fonds
Elion Gerritzen Stichting
McKinsey & Company
Harry Citroen
Edith en Loet Velmans
Victor Halberstadt
Klaas en Maja Kleiterp-van Raalte
S. van Duin
Fam. G. de Haas
M. de Jong
A. Kanter
H.R. Ziekenoppasser
Diverse particulieren

Fondsen op naam beheerd door de Stichting Vrienden van het Joods Historisch Museum

Moos Cohen Fonds
Sam Waagenaar Fonds
Prof. dr. Herman Musaph Fonds
Helmuth Mainz & Lore Bacharach Fonds
Edith & Harry Philips Fonds
Socher Kirzner & Fania Kirzner-Shusterman Fonds
Hans en Elly Jaffé Fonds
Stichting Etty Hillesum Fonds
Van Hessen Fonds
Gerard Metzelaar Fonds
Kahn Fonds
Johanna Rebecca Wolff Fonds
Alfred & Inge Nijkerk-von der Laden Fonds
Margot Refish en Fiep Westendorp Fonds
Zachor Herinnerings Fonds
Familiefonds Gampen

De Stichting Vrienden van het JHM heeft het CBF-keur gekregen; een garantie dat er verantwoord met gedoneerd geld wordt omgegaan. Dit is belangrijk voor de Stichting Vrienden, o.a. voor de stenenactie die het JHM heeft opgezet om een deel van de vernieuwing te kunnen financieren.

Ellen Damsma, managing director van de BankGiro Loterij, overhandigt de cheque aan Ted Musaph, Joël Cahen en Ralph Levie van het Jhm. Foto: Roy Beusker

Bezoeker tijdens opening van *Satellieten*, 20 juli 2006.
Foto: Ferry André de la Porte

Rondleiding tijdens het Siemens-diner op 16 november 2006.
Foto: het Fotografisch Atelier

Tentoonstellingen

Satellieten. Foto's van Jonas Bendiksen

21 juli t/m 8 oktober 2006

Projectleider: Edward van Voolen

Ruimtelijke en grafische vormgeving:

MV Levievandermeer

De foto's van Jonas Bendiksen in de tentoonstelling *Satellieten* gaven een fascinerend en soms aangrijpend beeld van het leven in afgelegen gebieden in de voormalige Sovjet-Unie. Daarnaast toonde het JHM foto's die de Noors-joodse fotograaf maakte in de Gazastrook, voordat Israël zich in 2005 terugtrok. De expositie was te zien op de begane grond van de Nieuwe Synagoge. Dit was de eerste ruimte in het JHM die weer voor het publiek toegankelijk was sinds de verbouwing van start ging in oktober 2005.

Jonas Bendiksen (sinds juni 2006 officieel lid van Magnum Photos) reisde gedurende vijf jaar door de randgebieden van de vroegere Sovjet-Unie. Hij is gefascineerd door deze satellietstaten, die sinds de ineenstorting van de Sovjet-Unie zijn achtergebleven als wezen, ver van hun eerdere overheersers in Moskou. Bendiksen's foto's tonen geïsoleerde gemeenschappen, die invulling proberen te geven aan hun onafhankelijkheid. Op gevoelige maar niet sentimentele wijze heeft de jonge fotograaf het dagelijkse leven vastgelegd van mensen die zoeken naar hun bestaansrecht en identiteit. *Satellieten* werd samengesteld door Jonas Bendiksen in samenwerking met Magnum Photos. Het was Bendiksen's eerste solotentoonstelling in een museum. Mets & Schilt Uitgevers gaf een gelijknamige publicatie uit.

De 'joodse' Rembrandt

10 november 2006 t/m 4 februari 2007

Projectleiders: Mirjam Alexander en Edward van Voolen

Stagiair: Jasper Hillegers

Ruimtelijke vormgeving: Ars Longa

Grafische vormgeving: MV Levievandermeer

In deze expositie werd de romantische mythe ontrafeld die in de afgelopen eeuwen is ontstaan over Rembrandt en zijn speciale band met joden. Uit de hele wereld waren schilderijen bij elkaar

René Klarenbeek (Rembrandt Pupil Project) schildert *Studie van een oude man*, in de stijl van Rembrandt. Foto: Jenny Melissen

gebracht die een belangrijke rol in deze mythevorming hebben gespeeld. In een multimediale setting waren onder andere de imposante *Mozes en de Tafelen der Wet* en het portret van Dr. Ephraïm Bueno te zien naast het boek *Piedra Gloriosa* met ingebonden Rembrandt-etsen. Behalve schilderijen en etsen van de meester zelf bevatte de expositie ook werk van navolgers of leerlingen van Rembrandt. De bezoeker kon uiteindelijk zelf bepalen wat de waarheid is over *de 'joodse' Rembrandt*. De tentoonstelling vormde het slotakkoord van het landelijke programma van 'Rembrandt 400'. Tijdens *De 'joodse' Rembrandt* was het JHM elke dinsdagavond geopend tot 21.00 uur. Op deze avonden werd een speciaal evenementenprogramma georganiseerd. *De 'joodse' Rembrandt* werd begeleid door de gelijknamige publicatie van Mirjam Alexander, Jasper Hillegers en Edward van Voolen (Waanders Uitgevers).

JHM Kindermuseum

Vanaf 17 december 2006

Projectleider: Petra Katzenstein

Ruimtelijke vormgeving: ROO (Rietbroek Oudijn Ontwerpers) in samenwerking met Ram Katzir

Grafische vormgeving: MV Levievandermeer

In het JHM Kindermuseum in de Obbene Sjoel gaan kinderen en volwassenen op bezoek in het huis van de joodse familie Hollander. Vader, moeder en hun drie kinderen beleven elk op een eigen manier hun joods-zijn. De familieleden zijn te zien in films die cineast Frans Weisz speciaal voor het museum maakte. In de verschillende kamers van het huis wordt de joodse cultuur belicht. Kinderen krijgen een beeld van de veelzijdigheid van het joodse leven en zullen merken dat er naast verschillen ook overeenkomsten zijn met hun eigen leefwijze en tradities. Het JHM Kindermuseum is speels en interactief vormgegeven. De 'gids zonder gist' Max de Matze, vervaardigd door beeldend

Het Huis van Max de Matze in het JHM Kindermuseum © Ram Katzir, mixed media, 2006

kunstenaar Ram Katzir, neemt bezoekers bij de hand. Hij leidt hen door alle kamers, waar activiteiten gebaseerd op joodse tradities kinderen in staat stellen om door ervaring te leren. Kinderen kunnen challes (gevlochten brood) bakken, hun naam in het Hebreeuws schrijven en muziekinstrumenten bespelen. Ook wordt iedereen uitgenodigd om mee te denken en te discussiëren over het centrale thema *Heb je naaste lief als jezelf*.

Het JHM Kindermuseum is er speciaal voor 8 tot en met 12-jarigen, maar iedereen is er welkom. Voor docenten is een bezoek tevens een handreiking om de joodse cultuur en geschiedenis op een genuanceerde wijze te doceren. De teksten in het JHM Kindermuseum zijn zowel in het Nederlands als in het Engels. De hoofdlijnen zijn ook in het Hebreeuws vertaald. Op tekst van Judith Herzberg schreef componist Jeff Hamburg speciaal voor de muziekkamer een compositie die daar door de familie Hollander en hun huisvriend Frank Groothof ten gehore wordt gebracht.

Het JHM Kindermuseum is de opvolger van de tijdelijke kindertentoonstelling *In Mokum staat een huis* die van 2000 tot 2005 vijftigduizend kinderen trok. Met de opgedane ervaringen tijdens dit *pilot*-project, de bekroning door de Prins Bernhard Cultuurfonds Museum Prijs (2002) en de steun van velen is nu het permanente JHM Kindermuseum gerealiseerd.

Historische foto's van het Waterlooplein en omgeving

26 juli t/m 1 oktober 2006

Projectleider: Bernadette van Woerkom

Ruimtelijke vormgeving: MV Levievandermeer / JHM

Grafische vormgeving: MV Levievandermeer

Het JHM toonde in de galerijen van de Academie van Bouwkunst tijdens het zomercafé foto's van het Waterlooplein en omgeving uit de eigen collectie.

De foto's omspannen de periode van ca. 1905 tot ca. 1960 en lieten het plein en de omliggende straten en stegen, waar sinds 1886 dagelijks markt werd gehouden, in drie verschillende periodes zien. Een anonieme Amsterdamse fotograaf maakte aan het begin van de twintigste eeuw een van de eerste uitgebreide foto-reportages van de markt. Wolf Suschitzky (1912), een joodse vluchteling uit Wenen, fotografeerde de buurt in de jaren dertig en tenslotte gaven de foto's van Philip Mechanicus (1936-2005), geboren en getogen in de buurt, een beeld van de buurt in de jaren vijftig.

Charlotte Salomon. Leven? of Theater?

Een selectie van 274 gouaches uit onze collectie Charlotte Salomon reisde in 2006 naar Hannover, Parijs, Jeruzalem en Ulm.

11 oktober 2005 t/m 15 januari 2006

Sprengel Museum, Hannover

1 februari t/m 21 mei 2006

Musee d'Art et d'Histoire du Judaïsme, Parijs

14 juni t/m 1 oktober 2006

Yad Vashem, Jeruzalem

22 oktober 2006 t/m 28 januari 2007

Ulmer Museum, Ulm

Reflectie: Ted Musaph

erevoorzitter bestuur JHM

een bruisend museum,

In dit verslagjaar zijn mijn gedachten teruggegaan naar de jarenlange voorbereidingen voor de opening van het synagogencomplex op 3 mei 1987. Meer nog

speels, humorvol en

dan de fysieke verandering binnen de muren van het gebouw, boeide mij de mentale omslag, die al geleidelijk was ingezet, nu geconcretiseerd is, vooral in de tentoonstelling over de geschiedenis van de joden in Nederland vanaf 1900

leerzaam voor de

tot heden. Onze doelstelling was en is een brugfunctie te vormen tussen ons verleden, het heden en de toekomst. De oorspronkelijke terughoudendheid die we betracht hebben heeft plaats gemaakt voor een directere benadering van hetgeen er in de oorlog is gebeurd. Toen was de terughoudendheid bedoeld

jongsten, interessant,

om een deel van onze bezoekers te beschermen tegen een alles overspoelende emotie. De bedenkers van het toenmalige concept, allemaal behorend tot de naoorlogse generatie, moesten ook zichzelf beschermen tegen de herinnering aan het traumatische verleden van ouders en grootouders. Het was niet makkelijk onze lijfspreuk: 'Zien leidt tot gedenken, gedenken leidt tot doen' op

emotievol en

adequate wijze tot uitdrukking te brengen. De herinnering was nog onvoldoende verwerkt. De omslag kon intreden omdat de afstand met het verleden groter is geworden, de herinnering is niet vervaagd maar zodanig geïntegreerd dat het verhaal van de oorlog op een afgewogen manier kan worden verteld.

onthullend voor de

Terugblikkend fascineert het me dat ik bij de opening op 3 mei 1987 zei: "De dodenwacht die wij hier betrokken hebben, komt 42 jaar na de bevrijding tot een einde: het rouwproces is tevens een rijpingsproces geworden".

volwassenen

Nu, twintig jaar later, maakt de bezoeker via de tentoonstellingen en tal van activiteiten kennis met een bruisend museum, speels, humorvol en leerzaam voor de jongsten, interessant, emotievol en onthullend voor de volwassenen.

Verkorte jaarrekening

Balans per 31 december

ACTIVA	2006	2005
	€	€
VASTE ACTIVA		
Materiële vaste activa	3.158.028	1.397.539
VLOTTENDE ACTIVA		
Voorraden en onderhanden activiteiten	130.107	222.398
Vorderingen		
Debiteuren	29.507	36.574
Op gelieerde rechtspersonen	985.846	54.897
Overige vorderingen	260.975	55.581
Overlopende activa	237.033	34.931
Totaal vorderingen	1.513.361	181.983
Liquide middelen	618.676	1.107.058
TOTAAL ACTIVA	5.420.172	2.908.978

Balans per 31 december

PASSIVA	2006	2005
	€	€
Eigen vermogen		
Besteedbaar vermogen	- 108.438	- 187.643
Bestemmingsfonds ocw	936.964	1.044.130
Overige reserves	30.130	30.130
Totaal eigen vermogen	858.656	886.617
Vorzieningen		
Pensioenen	167.000	167.000
Langlopende schulden		
Egalisatierekening investeringssubsidie	3.081.113	1.301.486
Kortlopende schulden		
Crediteuren	603.895	92.633
Belastingen en premies sociale verzekeringen	76.442	30.741
Overige schulden	307.178	207.912
Overlopende passiva	325.888	222.589
Totaal kortlopende schulden	1.313.403	553.875
TOTAAL PASSIVA	5.420.172	2.908.978

Staat van baten en lasten

	2006 €	2005 €
BATEN		
Opbrengsten		
Directe opbrengsten	346.094	403.717
Indirecte opbrengsten	6.510	12.958
Totaal opbrengsten	352.604	416.675
Bijdragen		
Subsidie ocw	2.161.863	2.148.490
Subsidie overige overheden	-	21.437
Overige subsidies en bijdragen	1.306.635	975.941
Totaal bijdragen	3.468.498	3.145.868
Som der baten	3.821.102	3.562.543

Staat van baten en lasten

	2006 €	2005 €
LASTEN		
Salariskosten	2.319.959	2.316.447
Afschrijvingen	212.373	203.150
Huur	45.400	45.400
Overige lasten	1.293.346	877.619
Som der lasten	3.871.078	3.442.616
Rentebaten/-lasten	22.015	11.179
Exploitatieresultaat	- 27.961	131.106
Het resultaat is als volgt bestemd:		
Mutatie algemene reserve	79.205	13.439
Mutatie bestemmingsfonds ocw	- 107.166	120.522
Mutatie overige reserve	-	- 2.855
Exploitatiesaldo	- 27.961	131.106

Het exploitatiesaldo is ten opzichte van 2005 afgenomen met € 159.067

Nadere analyse:

	€	€
Meer		
- ontvangen subsidies en bijdragen	322.630	
- rente	10.836	
	<hr/>	
	333.466	
Minder		
- opbrengsten	64.071	
	<hr/>	
Per saldo hogere baten		269.395
Hogere		
- salariskosten	3.512	
- afschrijvingen	9.223	
- overige lasten	415.727	
	<hr/>	
Per saldo hogere lasten		428.462
		<hr/>
Per saldo lager exploitatiesaldo		159.067

Accountantsverklaring

Opdracht

Wij hebben de in dit jaarverslag opgenomen verkorte jaarrekening van Stichting Joods Historisch Museum te Amsterdam over 2006 gecontroleerd. De verkorte jaarrekening is ontleend aan de door ons gecontroleerde jaarrekening 2006 van Stichting Joods Historisch Museum. Bij die jaarrekening hebben wij op 16 april 2007 een goedkeurende accountantsverklaring verstrekt. De verkorte jaarrekening is opgesteld onder verantwoordelijkheid van het bestuur van de stichting. Het is onze verantwoordelijkheid een accountantsverklaring inzake de verkorte jaarrekening te verstrekken.

Werkzaamheden

Onze controle is verricht overeenkomstig in Nederland algemeen aanvaarde richtlijnen met betrekking tot controleopdrachten. Volgens deze richtlijnen dient onze controle zodanig te worden gepland en uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de verkorte jaarrekening op de juiste wijze is ontleend aan de jaarrekening. Wij zijn van mening dat onze controle een deugdelijke grondslag vormt voor ons oordeel.

Oordeel

Wij zijn van oordeel dat de verkorte jaarrekening 2006 op alle van materieel belang zijnde aspecten in overeenstemming is met de jaarrekening waaraan deze is ontleend.

Voor het inzicht dat vereist is voor een verantwoorde oordeelsvorming omtrent de financiële positie en de resultaten van de stichting en voor een toereikend inzicht in de reikwijdte van onze controle dient de verkorte jaarrekening te worden gelezen in samenhang met de volledige jaarrekening, waaraan deze is ontleend, alsmede met de door ons daarbij op 16 april 2007 verstrekte goedkeurende accountantsverklaring.

Amsterdam, 16 april 2007

MAZARS PAARDEKOOPER HOFFMAN N.V.

Drs. R.P. Krouwer RA

Communicatie

Ook in onze communicatie stond in het jaar 2006 de vernieuwing van het museum centraal. Een van de hoogtepunten was het permoment in de kelder van de Nieuwe Synagoge waar Boudewijn Poelmann, voorzitter van de BankGiro Loterij, de laatste aarde wegschepte om ruimte te maken voor Prentenkabinet en Auditorium. Gelukkig konden tijdens de verbouwing bezoekers het hele jaar de twee vaste tentoonstellingen, *Religie en Geschiedenis van de joden in Nederland 1600-1900*, in de Grote Synagoge bekijken en waren de twee wisselexposities te zien.

De tentoonstelling *Satellieten* en het gelijknamige boek werden goed door de media besproken. De publiciteitscampagne bestond onder meer uit een Museumkrant, een flyer en affiches die gedurende de tentoonstelling vijf weken in Amsterdam waren te zien op de driehoeksborden en in cafés. Aan de gevels van het JHM werd met grote banieren de aandacht op de tentoonstelling gevestigd. *Satellieten* ontving 20.000 belangstellenden.

Ook voor *De 'joodse' Rembrandt* bestond zowel nationaal als internationaal veel belangstelling van de media, niet in de laatste plaats omdat *De 'joodse' Rembrandt* onderdeel vormde van het officiële kernprogramma van 'Rembrandt 400'. De publiciteit kwam daardoor al een jaar voordat de tentoonstelling opende op gang. De gebruikelijke publiciteitscampagne werd ondersteund door speciale lezersaanbiedingen in samenwerking met dagbladen en de website van de organisatie 'Rembrandt 400'. Een interessant en vol evenementenprogramma begeleidde de expositie. Naast de bekende zondagmiddagprogramma's werden dit keer ook op dinsdagavond evenementen georganiseerd.

Een evenement dat opviel was *het echte joodse bruidje*. Hiermee werd niet het wereldberoemde schilderij van Rembrandt in het Rijksmuseum bedoeld, maar alle joodse bruidjes die in het 'Rembrandtjaar' in het huwelijk traden. Vijf van hen kwamen met hun kersverse echtgenoot en familie naar het JHM voor een feestelijke bijeenkomst. De hedendaagse Rembrandt-pupil René Klarenbeek schilderde op zaal drie versies van Dr. Bueno onder belangstelling van bezoekers van de tentoonstelling. Wegens succes voegde hij daar later nog drie varianten van *Studie van een*

oude man aan toe. Op woensdag- en zondagmiddag waren er kinderworkshops in het atelier van het nieuwe Kindermuseum. Terwijl ouders *De 'joodse' Rembrandt* konden bezoeken, schilderden kinderen onder begeleiding werken van Rembrandt na. De tentoonstelling werd door bijna 30.000 bezoekers bezocht.

De opening van het nieuwe JHM Kindermuseum werd gevierd tijdens een drukbezochte Open Dag met heel veel jonge bezoekers. De aandacht in de media voor deze nieuwe aanwinst van het JHM was zeer groot. Zowel de belangrijke landelijke en regionale dagbladen als weekbladen en lokale radio besteedden ruim aandacht aan het Kindermuseum, waarbij de interculturele aanpak geprezen werd. De publiciteitscampagne richtte zich voornamelijk op publicaties voor jeugd en ouders. Omdat de opening aan het einde van 2006 plaatsvond zal veel publiciteit in 2007 worden gegenereerd.

Het JHM nam wederom deel aan beurzen en culturele markten, zoals de Gemeentedag, Uitmarkt en Expat Fair. Een aantal initiatieven op het gebied van joodse cultuur verenigden zich in 'November, maand van de joodse cultuur'. Naast het JHM participeerden het Joods Film Festival, het Internationaal Joods Muziekfestival, het Joods Boekenweekend en de Stichting Joods Apeldoorn. Getracht wordt deze samenwerking in de komende jaren voort te zetten.

Opening van *Satellieten*, 20 juli 2006.
Foto: Ferry André de la Porte

Reflectie: Ben van Berkel

architect UNStudio

nieuwe ruimtes die door bezoekers ervaren zullen worden als comfortabel en aantrekkelijk

Het vernieuwde en verbouwde museum opent begin 2007. De geschiedenis achter de renovatie is bekend: in 2001 deed UNStudio mee met de besloten prijsvraag voor de uitbreiding en herinrichting van het Joods Historisch Museum. Het winnende voorstel voor een over diverse verdiepingen kronkelende loopbaan die de drie synagogen met elkaar zou verbinden is op dit moment nog een toekomstbelofte, maar dankzij de sterke 'chemistry' tussen opdrachtgever en architect werden er in de tussenliggende jaren een hele reeks andere verbouwingen gerealiseerd.

Naast de geheel nieuwe kelderverdieping met Prentenkabinet, richtte UNStudio het Museumcafé in en zorgde het enthousiaste architectenteam onder leiding van Harm Wassink voor de inrichting van de ticketbalie, garderobe, museumwinkel en gehoorzaal, alsmede voor een flexibel ophangstelsel voor tijdelijke tentoonstellingen op de begane grond van de Nieuwe Synagoge. De diverse onderdelen vormden tezamen een intensief project, waar veel partijen bij waren betrokken met behoorlijk hoge ambities. UNStudio hoopt dat de museumorganisatie profijt en plezier zal hebben van de nieuwe ruimtes en dat deze door bezoekers ervaren zullen worden als comfortabel en aantrekkelijk. Daarnaast hopen we dat het museum door de verbouwing een sterkere positie kan innemen ten opzichte van de Amsterdamse en Nederlandse musea, en de joodse musea in internationaal verband.

Museumcollectie

Aanwinsten in 2006

Schenkeningen

- Mw. L. Blik-van der Horst: saxofoon, doosje met documenten, lichtkogelparachute en rugzak
- Dhr. A.A. Bonsaksen: kistje met diamantbewerkgereedschap en blikje met toebehoren
- Mw. G. Bendik-Samson: Pesachglas van de familie Bendik
- S. A. Bruijning: vier in Suriname gebruikte dreidels
- Mw. I. Cardozo: ontbijtservies en zes geborduurde kleedjes
- Centraal Museum Utrecht: foto door Roman Vishniac en vier stuks grafiek door Alfred Löb (1883-1971)
- Dhr. J. Cohen: zijden challekleedje
- Dhr. L. Deen: dressoir, ontworpen en vervaardigd door Louis Deen
- Fam. Dekkers: koperen wandkandelaar en twee keppels
- Dhr. E. Dreese: foto van grootvader met kleinzoon
- Erven S. Emmering: lezende rabbijn door Herman Struck (1876-1944)
- Mw. I. Faber: heliogravure van schilderij Eduard Frankfort (1864-1920)
- Dhr. E. Gompers: fototoestel van Joseph Barmes (1872-1943), grootvader van de schenker, diamantbewerker en fotograaf
- Dhr. K. Gottschalk: koperen priesterkan met schaal, eeuwige lamp, sjofer, aankondigingsbord, vijf paar gebedsriemen, twee Esterrollen en dertien tekeningen over het kampeven, gemaakt door o.a. F. Gottschalk en A. Halkema te Westerbork in 1943
- Mw. H.Th.J. Hartog: beplakt kartonnen doosje, vervaardigd door patiënt van het psychiatrisch ziekenhuis Het Apeldoornsche Bos
- Mw. S. van den Heuvel: koperen handwasbeker met Hebreeuws opschrift
- Dhr. Hiraki: schilderij door Maurits de Groot (1880-1934)
- Dhr. J. Houweling: serie schetsen over het dagelijks leven in concentratiekamp Nordhausen door Isaak van der Molen (1909-1945)
- Dhr. L. Katz: schilderij met portret Betje van Essen-van Creveld
- Mw. T. Katzenstein en mw. P. Katzenstein: zilveren jaartijdlichtje door Z. Segal en twee affiches
- Mw. M.L. Kehl: ketting, armband en huiszegen, afkomstig uit de onderduik van de familie Pach

Lucifersdoos, 1920-1940. Bruikleen Jaap van Velzen

- Dhr. P. Manasse: mok ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van JOK (Joodse Oorlogskinderen)
- Dhr. K. Marseille: spel met davidster
- Mw. J. Meents: amulet vervaardigd van halve gulden
- Dhr. en mw. M. Mendel-Volgers: sjabbatlampje ontworpen door Jens Thorpe
- Mw. R.C.. Musaph-Andriess: kidoesjbeker en mezoza door Piet Cohen (1935)
- Nassau-kerkgemeente Amsterdam: twee kandelaars en tien geboden bord van een synagoge in de Muiderstraat in Amsterdam
- Mw. L.M. Paktor-Jaeger: twee zilveren miniatuur sjabbatkandelaars en schaal, ontworpen ter gelegenheid van 25 jaar Israël in 1973
- Mw. H. Peekel: portrettekening van Sophie Loeb-Cats
- Fam. P. Polling-de Baas: in de oorlog door de familie Schwarzman in bewaring gegeven geldkistje met oude bankbiljetten, messen-legger en mes
- Dhr. H. de Ree: kartonnen verpakkingsdoos van Hollandia Matzes uit 1954
- Mw. R. Roet: miniatuur schilderij door Jan Willemsen ten behoeve van het Huis van Max in het JHM Kindermuseum

Theo Mesker, *De boekenstal*, 1877. Coll. jhm/schenking P. Wentges

- Mw. V. Schwarzmann: babyjasje, in 1941 geborduurd door haar moeder Anne Schwarzmann
- Mw. A. Sijbens-Meijer: code in de vorm van verknipte foto van tankend vliegtuig
- Stadsmuseum Almelo: fotoportret H. Salomonson Gzn.
- Mw. I. Smit-Last: gouden zegelring afkomstig uit de onderduik van de familie Frides
- Mw. E. Steiner-Cohen: besamiembusje, familieboek en persoonlijke documenten
- Stichting Meijer Bleekrode: 203 stuks tekeningen, grafiek en schilderijen door Meijer Bleekrode (1896-1943)
- Dhr. en mw. B. van der Velde: zijden Torawikkel
- Dhr. J. van Velzen: onderscheiding R. Montezinos voor benoeming tot erestandwerker
- Dhr. en mw. Veyra-Pront: stempel van synagoge in Gerard Doustraat, ontwerp voor Toramantel door Otto Treumann (1919-2001) en twee schilderijen door L. Morpurgo
- Dhr. Ernst van Voolen en dhr. Edward van Voolen: atlas met frontverschuivingen tijdens de Tweede Wereldoorlog, in tabakspot verstopte radio

- Mw. R. Vrijmoed-Stufkens: penning, door de voorzitter van de Knesset in 1956 aangeboden aan N. Stufkens
- Dhr. S. Waterman: Esterrol uit voormalig bezit van Daniël Waterman
- Dhr. E. Wentges: schilderij van boekverkoper Jozef Blok door Th. Mesker (1853-1894)
- Dhr. J. van Wijk: penning van Hollandia Kattenburg, uitgereikt aan de grootvader van de schenker
- Mw. L.J.M. van Zandvoort: zilveren kinderbestek behorende aan Isaak van Dien (1940-1942)
- Mw. M. Zion: Pesachdoek, gebruikt door de familie L. Meijer in Borculo

Aankopen met steun van het Johanna Rebecca Wolff Fonds

- Schilderij zelfportret Baruch Lopes de Leao Laguna (1864-1943)
- Schilderij met gezicht op de Houtgracht door Oene Romkes de Jongh (1812-1896)

Aankoop met steun van de BankGiro Loterij

- Koperen priesterkan, in 1853 geschonken aan de vereniging Resjiet Chochma
- Schilderij van een oude man door Eduard Frankfort, 1891

Aankoop met steun van de Stichting Vrienden van het JHM, het Johanna Rebecca Wolff Fonds en de BankGiro Loterij, ter gelegenheid van het afscheid van de secretaris van het bestuur van de Stichting Vrienden, Arthur van Schendel

- Schilderij van aardappelschillend meisje in Hindelooper interieur door Meijer de Haan (1852-1895)

Aankoop met steun van de Stichting Centraal Israëlitisch Weeshuis in Nederland

- Het Huis van Max de Matze ten behoeve van het JHM Kindermuseum, ontworpen door Ram Katzir en uitgevoerd in samenwerking met het JHM, Rietbroek Oudijn Ontwerpers, Richard Cook, Carla Zandvliet, Sharma Peterson, Annabel Jansen, met advies van Rachel Roet

Aankoop met steun van het Amsterdams Fonds voor de Kunst

- Voor de studeerkamer in het JHM Kindermuseum: drie ramen, ontworpen door Eli Content (1943) en uitgevoerd door glasatelier Hermine van der Does, en muurschildering met Hebreeuwse letters door Eli Content

Aankoop met steun van de Stichting Charlotte Salomon en Dhr. A Petersen

- Tekening op papier, *Grossmama*, door Charlotte Salomon (1917-1943), 1940

Aankopen met steun van de Stichting Vrienden van het JHM

- Spotprent Johan Coenraad Braakensiek (1858-1940) naar voorbeeld schilderij Meijer de Haan (1852-1895)
- Zwartstenen presse-papier van het Keren Hatouro fonds
- Jaartijdlicht uit de jaren vijftig
- Souvenir pennenhouder uit Jeruzalem in de vorm van liggende kameel

Grammofoon in eikenhouten kast, 1920-1940. Aankoop met steun van de Stichting Vrienden van het JHM

- Flitspuit met blikken navulling
- Portret van een man, geschilderd door Mozes (Maurits) de Groot (1880-1934)
- Grammofoon uit ca. 1925 in eikenhouten kast met ingebouwde luidspreker
- Twee hoedendozen met dameshoedje van Maison de Bonneterie
- Bronzen afgietsel van gipsen buste Hans Ludwig Cohn Jaffé (1915-1984) door Johan Limpers (1915-1944)
- Matrijs voor livreiknoppen met wapen van de familie Lopes Suasso
- Ets van gezicht op Amsterdamse gracht door Louis Hartz (1869-1935)
- Vroeg 19e-eeuwse lithografie van joods straattype in Den Haag naar een tekening van Anthonie Willem Hendrik de Man (1793-1842)
- Poeriemratel, ontworpen door Yaakov Greenvurcel
- Twee posters met betrekking tot de aanklacht tegen pogroms in Oost-Europa, ontworpen door Leonard Yehuda (Leo) Pinkhof (1898-1943)
- Herinneringsglas van de A.N.B.B.C.S. (Algemene Nederlandse Bond van Arbeiders(sters) in het Bakkers-Chocolade- en Suikerbewerkingsbedrijf) ontworpen door Elias (Elie) Smalhout (1889-1939)

Vervaardigd in opdracht van het JHM

- Schilderij *Sgt. Kosher's Jewish Hearts Club Band*, door Ram Katzir (1969) in samenwerking met Willem van den Hoed en Arnout Killian
- De Broodfamilie bestaande uit Max de Matze, Bram de Boterham, Ayala de Challe, Tzipi de Chocomatze, Benny de Bagel en Gita de Pita, door Ram Katzir. Ayala de Challe uitgevoerd in samenwerking met Noga Zohar en Annabel Jansen
- 17 schilderijen die de leesplank voor het Kindermuseum vormen, door Ram Katzir in samenwerking met Sharma Peterson

Collectiemobiliteit

Langdurige bruiklenen van derden

- Amsterdams Historisch Museum: harington
- Mw. T. Benima: houten beeldengroep van karavaan en WIZO telefoonklapper

- Bibliotheca Rosenthaliana Amsterdam: geschilderde portretten van David Jacobs Stibbe, Mozes Joel, L.S. de Beer en dhr. Diamant, 8-delige Babylonische Talmoed, duimring, koosjerstempel, kop en schotel, en sjofar
- Blijdesteijn mode Tiel: furniturenkist met garen en knopen
- Dhr. M.J. Brown: markttafereel met standwerker Jakob Hollander, schilderij door Karel Alexander August Jan Boom (1862-1943)
- Fries Museum Leeuwarden: reclamebord ijzerhandel Drielsma
- Gemeentemuseum Den Haag: schilderij modeshow bij Hirsch door Isaac Israëls (1865-1934)
- Mw. D.C. Gijsbertsen-de Ridder: fotoketting met contactafdrukken door Sem Presser (1917-1986)
- Groninger Museum: portret Aletta Jacobs geschilderd door Isaäk Israëls (1865-1934)
- P.J.S.H. von Hartsvelt Müller: schilderijen, tekeningen en foto's van Helena Goudekot (1910-1943)
- Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis: bordje joodse gaarkeuken
- Dhr. R. Levie: muts A.F.C. Ajax
- Forum voor joodse jongeren Moos!: medaille
- Dhr. P. Morin: asbak, penning en zes moppenboeken uit voormalig bezit van Max Tailleur (1909-1990)
- Mw. L.M. Paktor-Jaeger: portrettekening Rita Teixeira de Mattos door Joseph Teixeira de Mattos (1892-1971)
- Dhr. A. Palache: 18e-eeuwse omerkast
- Mw. M. Philippo: plaquette met portret Esther de Boer van Rijk door J.H. Kuijters
- Rijksmuseum Amsterdam: schilderij van interieur Portugese Synagoge door Emanuel de Witte (1617-1692)
- Joodse basisschool Rosj Pina: beker met logo
- Nederlands Textiel Museum Tilburg: model van weefmachine
- Theater Instituut Amsterdam: kaartenbak met moppen en geschilderd portret door Josef Ferdinand (Eppo) Doeve uit voormalig bezit van Max Tailleur
- Tuschinski Theater: twee foyerstoele en tekstplaat van lichtbak
- Dhr. J. van Velzen: diverse documentaire objecten, boeken en reclamemateriaal

Kortdurende bruiklenen aan derden (tentoonstellingen buitenshuis)

- *Zondags zilver*, Bijbels Museum, Amsterdam, 26 januari t/m 11 juli 2006 (5 objecten)
- *Spelen achter prikkeldraad*, Nationaal Monument Kamp Vught, 19 september 2005 t/m 31 maart 2006 (2 objecten)
- *Geef mij maar Amsterdam*, Amsterdams Historisch Museum, Amsterdam, 3 oktober t/m 17 maart 2006 (1 object)
- *Anne Frank, haar leven in brieven*, Amsterdams Historisch Museum, Amsterdam, 23 maart 2006 t/m eind september 2006 (17 objecten)
- *Bob Hanf*, Synagoge Groningen, 20 juni t/m 24 augustus 2006 (8 objecten en documenten)
- *Samuel Jessurun de Mesquita*, Haags Gemeentemuseum, Den Haag, 29 november 2005 t/m 5 april 2006 (5 objecten)
- *Honderd jaar Bergen*, Huize Glory, Bergen aan Zee, 1 juni t/m 6 juli 2006 (1 schilderij)
- *Vie? Ou Théâtre?*, Musée d'art et d'histoire du Judaïsme, Parijs, 19 januari t/m 22 mei (274 gouaches en 4 facsimiles)
- *Charlotte Salomon. Life? Or Theatre?*, Yad Vashem, Jeruzalem, 12 juni t/m 2 oktober 2006 (274 gouaches en 4 facsimiles)
- *Charlotte Salomon. Leben? Oder Theater?*, Ulmer Museum, Ulm, 10 oktober 2006 t/m 10 februari 2007 (274 gouaches en 4 facsimiles)
- *De collectie "Holland"*, Tegelmuseum Otterlo, 15 oktober 2006 t/m 1 april 2007 (1 tegeltableau)
- *Max Liebermann und die Holländer*, Landesmuseum Hannover, 14 oktober 2006 t/m 18 februari 2007 (1 schilderij)

Langdurige bruiklenen aan derden

- Historisch Museum De Casteelse Poort, Wageningen (3 zilveren objecten)
- *Heimat und Exil, Jüdische Emigration aus Deutschland nach 1933*, reizende tentoonstelling op diverse locaties in Duitsland, 29 september 2006 t/m april 2008 (15 objecten en documenten)
- Fries Scheepvaartmuseum, Sneek (3 zilveren objecten)

Reflectie: Hetty Berg

museaal leider en projectleider vernieuwing

het mooiste van
alles is om met
alle fantastische
mensen van buiten
en van het museum
zelf dit project tot
stand te brengen

Het museum waar ik inmiddels 17 jaar werk en dat mij zo nauw aan het hart ligt, helemaal opnieuw te kunnen uitdenken en vormgeven dat is fantastisch. Het afgelopen jaar was, in het jarenlange vernieuwingsproces, de echte climax. Een hele spannende tijd vanaf het begin van het uitgraven van de kelder onder de Nieuwe Synagoge, het realiseren van de verbouwing van de Obbene Sjoel tot Kindermuseum en alle andere ingrepen in de gebouwen. Als projectleider van de vernieuwing was het fascinerend om het hele bouwproces van A tot Z van zeer nabij mee te maken en te werken met architecten, aannemers, constructeurs, bouwmanagers, ontwerpers en alle partijen die erbij betrokken waren. Om over elk detail zowel van de bouw als van de inrichting van de tentoonstellingen en de publieksruimten mee te denken en mee te beslissen. Een kans uit duizenden, waar ik enorm van heb genoten. Het mooiste van alles is om met alle fantastische mensen van buiten maar vooral met alle fantastische mensen van het museum zelf, met hun enorme inzet, gezamenlijk dit project tot stand te brengen.

Educatie

Kindermuseum

De educatieve dienst heeft zich in 2006 bijna geheel gericht op de totstandkoming van het nieuwe JHM Kindermuseum. Het permanente Kindermuseum in de Obbene Sjoel was een bijzonder project waar veel mensen bij betrokken waren. Het team dat voorheen de *pilot*-tentoonstelling *In Mokum staat een huis* op de galerijen van de Nieuwe Synagoge maakte, is bijna in zijn geheel weer ingezet om de nieuwe opstelling te realiseren.

De pilot werd gebruikt om zicht te krijgen op alle onderdelen, hoe ze functioneerden en waar ze konden verbeteren. Publieksonderzoek en evaluaties met bezoekers hielpen daarbij en het was voor de makers een uitdaging om een nieuwe stap te zetten en een verbeterende slag te maken op alle gebieden. De voormalige Obbene Sjoel is, met veel aandacht voor wat was, getransformeerd tot Kindermuseum waarin de bezoekers dankzij een glazen vloer ook de totale ruimte kunnen ervaren.

De films van de familie Hollander en Max de Matze vormen een rode draad die de mogelijkheid biedt om aspecten van het dagelijkse joodse leven op een speelse en levendige wijze aan de orde te brengen.

Sansanvis Park, een educatief computerspel van het Joods Museum Berlijn, is in Hannover bekroond met de Duitse Bildungssoftware-Preis 'digita 2006'. Het concept hiervan werd bedacht en ontwikkeld door Petra Katzenstein. Zij maakte *Sansanvis Park* in opdracht van het Joods Museum Berlijn, naar aanleiding van de succesvolle kindertentoonstelling *In Mokum staat een huis*.

Publiekcontacten

Veel nieuwe programma's in het museum maken de reserveringsafdeling inmiddels tot een epicentrum van het JHM. Groepen melden zich hier aan en kunnen gebruik maken van een grote diversiteit aan programma's. Deze beperken zich niet tot het Joods Historisch Museum maar hebben ook betrekking op de Hollandsche Schouwburg, de Portugese Synagoge en de buurt.

De rondleiders werden geïnstrueerd en getraind om aan de aanvragen in het vernieuwde museum te kunnen voldoen.

Veel leerlingen uit het voortgezet onderwijs volgden in 2006 het programma 'Joods?!', waarbij zij in de vaste opstelling van het Joods Historisch Museum een korte presentatie geven over een door henzelf gekozen onderwerp.

Open Dag Jhm Kindermuseum op 17 december 2006. Foto: Peter Lange

Mediatheek

Bezoekers

In 2006 brachten bijna 1.000 mensen een bezoek aan de Mediatheek. Dat waren er 600 minder dan in 2005. Dit lagere bezoekersaantal is een gevolg van de verbouwing. Het gehele jaar 2006 was de Mediatheek niet toegankelijk vanuit het museum. Alleen via de dienstingang had men toegang.

Het aantal mensen van wie e-mail, telefonische of schriftelijke informatieverzoeken werden behandeld lag op 2.200, waarbij ook in 2006 weer een verschuiving naar verzoeken per e-mail te zien was.

Ontsluiting Joodse pers

In 2006 werd het gehele jaar doorgewerkt aan de verdere ontsluiting van het *Nieuw Israelietisch Weekblad* (NIW). De resultaten van deze ontsluiting zijn direct op de website van het museum te vinden.

Ontsluiting NIW-fotoarchief

Het NIW-fotoarchief, bestaande uit ruim 50.000 foto's, wordt door het NIW, in samenwerking met het JHM, ontsloten. Het project loopt sinds het najaar van 2005. In 2006 zijn bijna 10.000 foto's beschreven. De NIW-fotodatabase is in de Mediatheek voor publiek toegankelijk.

Digitaal Monument Joodse Gemeenschap in Nederland

Begin maart 2006 verhuisde het kantoor van het Digitaal Monument van het IISG (Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis) naar het JHM, vooruitlopend op een officiële overdracht van de Stichting Digitaal Monument Joodse Gemeenschap in Nederland aan het Joods Historisch Museum. Deze verhuizing vond een klein jaar na de lancering van de website (april 2005) plaats. De enorme respons na de lancering heeft een grote hoeveelheid e-mails opgeleverd: 9.000 in tien maanden. Bij het verwerken hiervan ontstond al gauw een achterstand. Ook in 2006 bleef de respons hoog. Het Digitaal Monument blijkt een zeer levend monument te zijn. Maandelijks komen er nog gemiddeld 350 aanvullingen binnen bij de redactie.

Sinds het moment dat het Digitaal Monument bij het JHM in huis is ondergebracht, is prioriteit gegeven aan het zo ver mogelijk

inlopen van de achterstanden. Een redactie bestaande uit drie personen heeft in tien maanden tijd 5.000 berichten verwerkt waarmee de 'werkvoorraad' langzaam maar zeker in omvang afneemt. Naast het verwerken van aanvullingen is veel aandacht besteed aan het updaten van de software, een proces dat in 2007 zijn vruchten zal gaan afwerpen.

Tentoonstellingen

De Mediatheek heeft door het in bruikleen geven van publicaties, foto's en documenten medewerking verleend aan een tweetal tentoonstellingen:

- Amsterdams Historisch Museum: *Anne Frank, haar leven in brieven* (april-september 2006)
- Synagoge Folkingestraat, Groningen: *Bob Hanf* (juli-augustus 2006)

Aanwinsten documenten- en fotocollectie

De documenten- en fotocollectie is in 2006 verrijkt met 92 schenkingen, bestaande uit 500 losse foto's, 9 fotoalbums, circa 800 losse documenten en nog 50 onuitgewerkte dossiers en archieven. Opmerkelijke aanwinsten hierin zijn o.a.:

- Archiefmateriaal en foto's met betrekking tot violiste Rita Dalvano (Duifje Walvis)
- Archiefmateriaal en foto's met betrekking tot de familie Baruch
- Archief met betrekking tot componist en dirigent Hans Krieg, waaronder bladmuziek en een aantal geluidsopnamen uit de periode 1950-1960
- 161 brieven van Claartje van Aals (1922-1943) vanuit het Apeldoornsche Bosch, waar zij verpleegster was, aan haar vriendin Aagje Kaagman, 1940-1942
- Twee ordners met correspondentie van de literair agent Ruth Liepman (1909-2001) met betrekking tot de uitgave van *Charlotte: ein Tagebuch in Bildern 1917-1943* (1963), 1962-1965
- Familiefoto van Rebecca Hillesum met haar dochter Esther (Etty) als baby op haar arm, 1914
- Fotoalbum van een reis door Palestina van Aron Gowersj Schaffit, 1913
- Fotoarchief van de Oostenrijkse-joodse familie Mittler
- Foto's van het optreden van het echtpaar Sies en Willy Foletta in het Zwitserse vluchtelingenkamp Les Verrières, 1944

Audiovisuele collectie

De audiovisuele collectie werd uitgebreid met 111 aanwinsten, waarvan er ons 45 geschonken werden. De helft van de aanwinsten betreffen dvd-producties of televisie-uitzendingen. De andere helft zijn cd's met joodse muziek, oude platen, interviews en opnames van radio-uitzendingen.

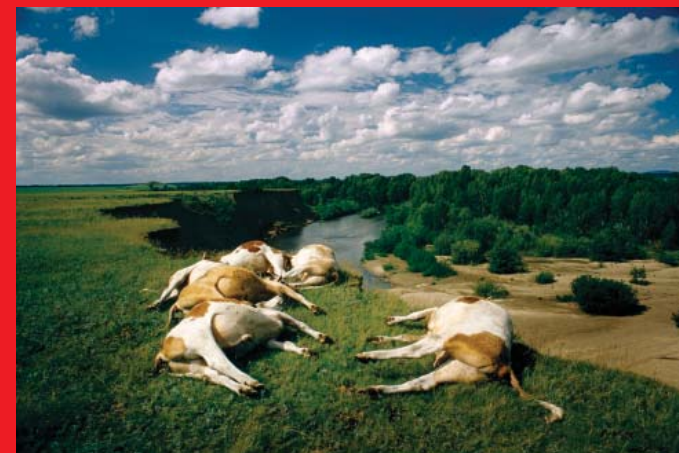
Literatuur

De literatuurcollectie werd uitgebreid met 616 aanwinsten, waarvan de helft ons geschonken werd, de andere helft werd aangekocht. Daarnaast werden er bijna 150 artikelen uit tijdschriften gedocumenteerd.

'NIET WEGGOOIEN!'

Dit is het motto van een gezamenlijke actie van Nederlandse musea en instellingen op het gebied van de Tweede Wereldoorlog. De samenwerkende organisaties vragen aandacht voor het behoud van materiaal uit de oorlogsjaren van particulieren en instanties. Het doel is er voor te zorgen dat die een goede bestemming krijgen. Musea en instellingen willen voorkomen dat op het eerste gezicht onbelangrijk geachte originelen uit de oorlogsjaren verloren gaan.

Jonas Bendiksen, Dode koeien op een rots. Volgens de plaatselijke bevolking gaan er geregeld hele kuddes koeien en schapen dood doordat de grond vervuild is met raketbrandstof. Rusland, deelrepubliek Altai, 2000

Jonas Bendiksen, Dorpelingen verzamelen schroot van een neergestort ruimteschip, omringd door duizenden witte vlinders. In milieukringen heerst bezorgdheid over de toekomst van het gebied, vanwege de giftige raketbrandstof. Rusland, Altai, 2000.

Reflectie: Eli Content

beeldend kunstenaar

voorzichtig, dat gebouw is van mijn generaties van mijn familie hebben dat betaald

Toen ik ooit met een vriend langs het gebouw van de Grote Sjoel liep en hij met zijn hand over het hek ging, zei ik schertsend:

“Voorzichtig, dat gebouw is van mij; generaties van mijn familie hebben dat betaald”.

Wat betekent dat ‘kinder’ JHM voor jou? Ik moest daar even over nadenken, niet zo lang, want voor mij is dat de plek waar mijn vader als kind geweest was met mijn grootvader en zijn vader en zijn vader...

als kinderen en volwassenen. Ik ben een joodse Amsterdammer, met de restrictie van de oorlog, anders was ik er ook geboren, zoals mijn hele familie generaties lang. Ik ben erg trots op dit museum en deze plek en de eer dat ik daar een beglazing en een schildering mocht maken. Het laat zien wie we zijn en waren en laat ook zien dat we er nog zijn, op allerlei manieren als mensen en joden. Dat wilde ik ook laten zien met de Sefira en de twee bomen zwart en wit, de schildering rond de Tora, de letters die voor alles staan. Voor de Eeuwige, voor het niet vergeten van de pijn, de vernieuwing, over geboorte en dood, het leven.

Dat is wat ik heb geprobeerd te laten zien in dat werk, of dat gelukt is kan alleen de kijker mij vertellen. Ik hoop het. Deze plek is bijzonder, heel bijzonder voor mij.

Evenementen

Het evenementenprogramma op de zondagmiddag werd dit jaar aangepast in verband met de ingrijpende verbouwing van het museum en het ontbreken van een auditorium. Voor inleidingen en lezingen tijdens de tentoonstelling *De 'joodse' Rembrandt* werd een tijdelijke zaal ingericht in de aanpalende Academie van Bouwkunst. Tijdens deze tentoonstelling werd het evenementenprogramma uitgebreid met programma's op de woensdagmiddag. Ouders konden hun kinderen onderbrengen bij een kinderprogramma en zelf een evenement voor volwassenen volgen.

Lezingen

- *The Bible through Dutch eyes. Rembrandt and the Jews* door dr. Alfred Bader, Rembrandt expert, kunstverzamelaar en -handelaar. Locatie: Museum het Rembrandthuis
- *De 'joodse' Rembrandt* door Edward van Voolen, tentoonstellingsmaker. Georganiseerd door het Amsterdams Uitburo
- *De 'joodse' Rembrandt* door Edward van Voolen, tentoonstellingsmaker. Speciaal voor SPOOR-Lezers (periodiek voor vaste klanten NS)
- *Drie fouten bij Rembrandt* door Saam Nijstad, schrijver

Inleidingen

- Korte inleidingen op *Satellieten. Foto's van Jonas Bendiksen*

Instaprondeleidingen

- *Het heiligen van tijd*
- *Religie en geschiedenis van de joden in Nederland 1600-1900*
- *De eerste generaties joden in Amsterdam 1600-1650*
- *Joden in de Gouden Eeuw*
- *De schoonheid van heiligheid. Ceremoniële voorwerpen in de Grote Synagoge*
- *De 'joodse' Rembrandt*
- *Hoe joods was Rembrandt?* door Mirjam Alexander, Jasper Hilligers en Edward van Voolen, tentoonstellingsmakers
- *Licht op licht in de joodse traditie*
- *Hoezo oudjaar? Tijd in de joodse traditie*

Gallery talks

- *Een kijkje door de ogen van Netje Asser* over Anna Gratia Mariana (Netje) Asser door Hetty Berg, museaal leider
- *In de kast, uit de kast* door Petra Katzenstein, hoofd JHM Kindermuseum, educatie en Hollandsche Schouwburg
- *Het eerste 'Joodse en Historische Museum' stond op Vlooienburg* door Joël Cahen, directeur
- *Het joodse geloof in beeld* door Edward van Voolen, conservator
- *De Grote Synagoge* door Marike Pluis, kunsthistoricus en rondleider JHM

Wandelingen

- *De Plantage*
- *De voormalige jodenbuurt*
- *Langs stenen herinneringen*
- *Walk through the former Jewish Quarter*
- *Meijer, Menasse, Multatuli en meer*
- *Langs joodse thema's in het werk van Rembrandt* door Daniël Metz, cultuurhistoricus

Muziek

- *Duo Fiddler on the Roof* (Koos Koopmans, viool en Peter van Os, accordeon) in het nieuwe Museumcafé

Speelfilms

- *Israel Cinema Now. Highlights from the New Israeli Cinema*. Locatie: Felix Meritis. In samenwerking met Ambassade van Israël, Felix Meritis en JHM:
 - *Shlomi's Stars* (Schemi Zarhin 2003, 94 min.)
 - *Day and Night* (Sivan Arbel 2005, 51 min.)
 - *Deit Leibovich* (Avishag Leibovich 2005, 16 min.)
 - *Turn left at the end of the world* (Avi Neshet 2004, 108 min.)
 - *From Language to Language* (Nurit Aviv 2004, 55 min.)
 - *Kleine Miriam'* (Yael Reuveni 2005, 19 min.)
 - *Va, vis et deviens* (Radu Mihaileanu 2005, 140 min.)
 - *Campfire* (Joseph Cedar 2004, 96 min.)

Documentaire programma's

- Voorvertoning *Partners* (Rob Simons, Simons Audiovisuele Producties, 30 min.)

Still uit *Va, vis et deviens* (2005) van Radu Mihaileanu

Speciale programma's

- Boottocht naar en rondleiding over de Portugees-Israëlietische begraafplaats in Ouderkerk aan de Amstel
- Zomerprogramma *Joods Amsterdam*. Met rondleiding door JHM en PIG, bezoek aan Gassan Diamonds en afsluitende boottocht door joods Amsterdam. In samenwerking met Canal Company, PIG, Gassan Diamonds en JHM
- Fotoatelier *Sta model voor Rembrandt*
- Muziektheater *The Green Violin*. Voorstelling in het kader van de Joodse Cultuurmaand, georganiseerd door het JHM in samenwerking met het Internationaal Joods Muziek Festival. Locatie: Cristofori
- *Het echte joodse bruidje*. Feestelijke avond rond joodse bruidsparen die in 2006 zijn getrouwd. Met live muziek, fotoatelier Studio Rembrandt, rondleiding over *De 'joodse' Rembrandt* en lekkernijen in het Museumcafé
- *Edgar Hilsenrath*, Duits-joodse schrijver, met interview door Daniel Brecher, historicus en oud-directeur Leo Baeck Institute Jeruzalem. In samenwerking met Goethe-Institut, Nederland-

Duitsland Instituut, Genootschap Nederland-Duitsland en JHM.
Locatie: Goethe-Institut

- Literair programma: Barbara Honigmann leest uit *Ein Kapittel aus meinem Leben*. Gespreksleiding: Elisabeth Wehrmann, germaniste en journaliste voor o.a. *Die Zeit* en *nzz*. Ter gelegenheid van de verschijning van de Nederlandse vertaling *Een hoofdstuk uit mijn leven*, vertaald door John Breeschoten. Locatie: Goethe-Institut. In samenwerking met Uitgeverij Contact, Goethe-Institut, Genootschap Nederland-Duitsland, JHM en Hollandsche Schouwburg

Speciale programma's in de Hollandsche Schouwburg

- Debat *Waar liggen de literaire, morele en politieke grenzen van het schrijven over de Holocaust?* Naar aanleiding van het boek van Soazig Aaron, *Klara zegt nee* (Uitgeverij Cossee, 2005). Discussiebegeleider: Christoph Buchwald, uitgever. Met medewerking van: Oeke Hoogendijk, filmmaker, regisseur van o.a. *The Holocaust Experience* (2001, Ikon); Johannes Houwink ten Cate, hoogleraar Holocaust en Genocidestudies aan de uva, directeur Centrum voor Holocaust en Genocidestudies bij het NIOD en Ariëlla Kornmehl, auteur van *Huize Goldwasser* (2001) en *De vlindermaand* (2005). In samenwerking met Uitgeverij Cossee, JHM en Hollandsche Schouwburg
- *Dag van de dialoog* in samenwerking met de Liberaal Joodse Gemeente, Islam en Dialoog, JHM en Hollandsche Schouwburg

Boekpresentatie

- *Frum*, fotografie en tekst van Pauline Prior. In samenwerking met Mock Publishers en JHM. Locatie: JHM-zomerterras

Boekpresentaties in de Hollandsche Schouwburg

- Ludo Abicht, *Geschiedenis van de Joden in de Lage Landen* (2005). In samenwerking met Uitgeverij Meulenhoff/Manteau (Antwerpen), JHM en Hollandsche Schouwburg
- Gordon F. Sander, *De Familie Frank die de oorlog overleefde* (2006). In samenwerking met Uitgeverij Bert Bakker/Prometheus, JHM en Hollandsche Schouwburg
- Sonja Wilhelmina Kiek-Rosenstein Cohen, *En verder geen leed. Oorlogsherinneringen* (2006). In samenwerking met bv Uitgeverij De Bataafsche Leeuw, JHM en Hollandsche Schouwburg
- Edward van Voolen en Paul Meijer, fotografie: Willy Lindwer,

Synagogen van Nederland (2006). Met een bijdrage van Hans van Agt. Het eerste exemplaar werd aangeboden aan Ahmed Aboutaleb, wethouder van Amsterdam. In samenwerking met Walburg Pers, JHM en Hollandsche Schouwburg

• Marijke Barend-van Haeften en Hetty Plekenpol (red.), *Retour Auschwitz. De dagboekantekeningen en reisverslagen van Philip en Lenie de Jong over hun repatriëring uit Auschwitz en Leibau in 1945* (2006). Het eerste exemplaar werd aangeboden aan dr. Bloeme Evers-van Emden. In samenwerking met Walburg Pers, JHM en Hollandsche Schouwburg

Cursus

• *Joods Amsterdam*. Twee museumrondleidingen en drie buurtwandelingen. In samenwerking met de Vrije Academie voor Kunsthistorisch Onderwijs en JHM

Kinderevenementen

• *Museumspel*

Tijdens de tentoonstelling *De 'joodse' Rembrandt* waren er iedere woensdag- en zondagmiddag twee programma's voor kinderen van 4-7, resp. 8-12 jaar:

- *Raadselachtige voorwerpen* in de Grote Synagoge
- *Schilderen als Rembrandt* in het atelier van het nieuwe JHM Kindermuseum

Museumnacht

De zevende Museumnacht op zaterdag 4 november bood een programma met films en muziek. In het programma *Size does matter!*, werden de beste korte films van de Sam Spiegel Film & Television School in Jeruzalem getoond. In het nieuwe Museumcafé werd het muzikale gedeelte *Van klezmer tot tango* verzorgd door basklarinetiste Fie Schouten en accordeonist Marko Kassl, met werken van onder meer Joseph Dorfman, Jacob ter Veldhuis en Astor Piazzolla. In de Grote Synagoge speelde componist/instrumentalist Raz Messinai elektro-akoestische muziek. Bezoekers konden voor het eerst *De 'joodse' Rembrandt* zien en de nieuwe vaste opstelling over de geschiedenis van de joden in Nederland, 1900 tot heden, waarvan de officiële opening in februari 2007 plaatsvindt. De Museumnacht in het JHM werd bezocht door 2.350 belangstellenden, voornamelijk jongeren.

Het koperensemble van het Koninklijk Concertgebouworkest tijdens de opening van *De 'joodse' Rembrandt* op 8 november 2006. Foto: Ferry Andrie de la Porte

Diner Siemens in het Museumcafé op 16 november 2006. Foto: het Fotografisch Atelier

Reflectie: Herman Spithoven

aannemersbedrijf Scheurer Vios bouwgroep

een complex
werk met
nieuwbouw-
verbouw-
restauratie,
en onderhoud-
processen in een
bouwstroom.

Na zo'n 15 maanden als bouwkundig uitvoerder te hebben gewerkt aan de ingrijpende verbouwing van het JHM neem ik, toch met enige weemoed, afscheid van dit bijzondere werk, en van alle betrokken medewerkers van het JHM. De Grote en de Nieuwe Synagoge, de Obbene en de Dritt Sjoel, aan elkaar verbonden door de Sjoelgass, en de Aanbouw vormen dit prachtige gebouw waarin ik, samen met de bouwplaatsmedewerkers en het bouwteam, onder meer een educatief Kindermuseum en een geklimatiseerd Prentenkabinet met Auditorium heb mogen realiseren. Een complex werk met nieuwbouw-verbouw-restauratie, en onderhoudprocessen in een bouwstroom. Samenwerken met vier verschillende architectenbureaus met elk hun eigen specifieke inbreng, en dan ook nog eens in een museum dat deels geopend bleef voor het publiek. Gedurende het werk heb ik ook nog wat van de joodse cultuur meegekregen, zo weet ik nu dat de wit betegelde 'bak', die wij vonden bij het uitgraven van de kelder onder de Nieuwe Synagoge, een mikwe is en heb ik Rosj Hasjana mee mogen vieren met het traditionele stukje appel gedoopt in honing, zodat voor mij een zoet nieuwjaar weggelegd is. Het was mede door de forse tegenvallers in de fundering en de tijdsdruk zeker geen gemakkelijk werk, maar aan de andere kant toch ook weer een echte uitdaging en ik denk dat we met z'n allen trots kunnen zijn op het eindresultaat.

Wetenschap

De medewerkers van wetenschap waren intensief betrokken bij de voorbereiding van de nieuwe tijdelijke en permanente tentoonstellingen in de verbouwde Nieuwe Synagoge en het Kindermuseum. Tevens publiceerden zij en hielden zij voordrachten op hun vakgebied.

Mirjam Alexander

Publicaties:

De 'joodse' Rembrandt: de mythe ontrafeld (met Jasper Hillegers en Edward van Voolen), Waanders, Zwolle, 2006

Voordrachten:

'Hoe inventariseer ik een collectie?', gastcollege voor de werkgroep Museumstudies, Universiteit van Amsterdam, 7 maart

'Nieuwe vaste opstelling: van concept naar praktijk', Werkgroep Museumstudies, Universiteit van Amsterdam, 10 april

'De 'joodse' Rembrandt' in lezingenserie 'De Nederlandse Salons' in het Mensjikov Paleis, St. Petersburg, 21 april

'Ceremoniële objecten van de Portugees-Israëlietische gemeente als fysieke informatiebron', Nederlands Genootschap voor Joodse Studiën, Amsterdam, 8 juni

'Rembrandt's Hebrew, Rembrandt's Hebrews', Internationaal symposium ter afsluiting van Rembrandt 400 *Rembrandt - Wissenschaft auf der Suche*, georganiseerd door Gemäldegalerie der Staatlichen Museen zu Berlin Kupferstichkabinett der Staatlichen Museen, zu Berlin, Freie Universität Berlin, Kunsthistorisches Institut - Nidderländisches Forum. Co-lezing met Gary Schwartz, 4 november

Externe projecten:

Bibliotheek Ets Haim: organisatie en begeleiding van de inventarisatie en digitalisering van de prentencollectie en de fotocollectie

Bibliotheek Ets Haim: samenstelling reizende tentoonstelling *Spiritual Heritage, Shimmering Treasures*

Liberaal Joodse Gemeente Bet Jehoeda Den Haag: inventarisatie synagogale objecten

Hetty Berg

Voordrachten:

'Charlotte Salomon. Leben? Oder Theater?', openingslezing tentoonstelling Yad Vashem, Jeruzalem, 16 juni

'Het Joods Historisch Museum vernieuwt!', Genootschap Amstelodamum, Amsterdams Historisch Museum, Amsterdam, 16 november

'Building Jewish Museums for the 21st century: The Jewish Historical Museum Amsterdam'. Association of European Jewish Museums, Annual Meeting, Venetië, 20 november

Julie-Marthe Cohen

Publicaties:

'Mysteries', in: I. Zwiép, et al., ed., *Omnia in eo: Studies on Jewish books and libraries in honour of Adri Offenbergh, celebrating the 125th anniversary of the Bibliotheca Rosenthaliana in Amsterdam*, Leuven, 2006 [= *Studia Rosenthaliana* 38/39], p. 358-359

Lemma's over Harry Elte en Roelof Paul Citroen, in: *Encyclopaedia Judaica*, Eds. Michael Berenbaum and Fred Skolnik, resp. vol. 6 and vol. 4, 2nd ed. Detroit, 2007

Voordrachten:

'Archiefbronnen van de piG met betrekking tot ceremoniële voorwerpen', Nederlands Genootschap voor Joodse Studiën, Amsterdam, 8 juni

Irene Faber

Voordracht:

'Charlotte Salomon' ter gelegenheid van de voorstelling *Charlotte* in de Warande, Turnhout door Blauw/Kopspél, 13 oktober

Jelka Kröger

Publicaties:

Lemma's over Meijer de Haan en over 's-Gravenhage, in: *Encyclopaedia Judaica*, second edition, 2006, resp. p. 164-165 en p. 228-229

'Abraham Daniël Delaville', in: I. Zwiep, et al., ed., *Omnia in eo: Studies on Jewish books and libraries in honour of Adri Offenberg, celebrating the 125th anniversary of the Bibliotheca Rosenthaliana in Amsterdam*, Leuven, 2006 [= *Studia Rosenthaliana* 38/39], p. 350-351

A la Recherche du Meijer de Haan, in: *נוי*, jrg.142 (2006) nr. 12, p. 35

Voordrachten:

'Meijer de Haan', Congres van de European Association of Jewish Studies, Moskou, 26 juli

Edward van Voolen

Publicaties:

De 'joodse' Rembrandt: de mythe ontrafeld (met Mirjam Alexander en Jasper Hillegers), Waanders, Zwolle, 2006

Joodse Kunst en Cultuur, Walburg Pers, Zutphen, 2006

Jüdische Kunst und Kultur, Prestel, München - Berlin - London - New York, 2006

My Grandparents, My Parents and I. Jewish Art and Culture, Prestel, Munich - Berlin - London - New York, 2006

Synagogen van Nederland (met Paul Meijer, fotografie en Willy Lindwer), Walburg Pers, Zutphen, 2006

'Israels Urerfahrung. Goldene Haggada', in: Cristoph Dohmen (Hrsg.), *Die Regensburger Bilderbibel für Papst Benedikt XVI*, Belser Verlag, Stuttgart 2006, S. 34-35

Voordrachten:

'Jüdische Museen als Identitätsträger', Stadtmuseum München, 21 januari

'Spaans-Portugese joden in Amsterdam', novo Universiteit Leiden, 6 februari

'Joodse moderniteit in de kunst', Katholieke Theologische Universiteit Utrecht, 13 maart

'The 'Jewish' Rembrandt', Congregation Shaar Hashomayim, Montreal, Canada, 16 mei

'An Evening with Rembrandt', Art Gallery of Ontario, Canada, 17 mei 2006

'The 'Jewish' Rembrandt', National Gallery of Canada, Toronto, Canada, 18 mei

Organisator en co-voorzitter sectie Jewish Art, *European Association of Jewish Studies*, VIIIth Congress, Moskou, 23-27 juli

'Charlotte Salomon. Leben? Oder Theater?', openingslezing tentoonstelling Ulmer Museum, Ulm, 22 oktober

'Synagogen van Amsterdam', Genootschap Amstelodamum, Amsterdams Historisch Museum, Amsterdam, 9 november

Wetenschappelijke commissies en samenwerkingsverbanden

Van 5 tot 7 oktober was het JHM medeorganisator van een internationaal symposium over Italiaans-joodse literatuur. Deelnemende schrijvers hieraan waren: Elena Loewenthal, Miro Silvera, Roberto Vigevani en Giorgio Pressburger. Tevens namen deel: de literatuurwetenschappers Mirna Cicioni, Laura Mincer, Sophie Nezri, Paolo Vanelli en Lucienne Kroha.

KNAW Commissie voor de Geschiedenis en de Cultuur van de Joden in Nederland

Voorzitter: prof. dr. S. Leydesdorff

Secretaris: drs. J.J. Cahen

Organisatie: drs. S. Burbidge, drs. M. Witvoet

De Commissie voor de Geschiedenis en de Cultuur van de Joden in Nederland van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen organiseerde op 9 februari een studiedag met het thema 'Na 1945, de herrijzenis'. De studiedag vond plaats in de Tinbergenzaal van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen aan de Kloveniersburgwal. Voorzitters waren prof. dr. Ido de Haan (ochtend-sessie) en prof. dr. Karin Hofmeester (middagssessie).

Het programma omvatte de navolgende lezingen:

- 'Rechtsherstel en de toegang tot het recht (1945-heden)': historisch jurist en rechtsfilosoof mr. dr. Wouter Veraart besprak het acht jaar durende, naoorlogse gevecht om het rechtsherstel in Nederland.
- 'Het rechtsherstel van de joodse oorlogswezen': journaliste Elma Verhey schetste tijdens haar voordracht de mentaliteitsgeschiedenis, die het mogelijk maakte dat individuele belangen van kinderen ondergeschikt raakten aan zaken die van een hogere orde werden beschouwd, zoals de opbouw van Israël, of van de joodse gemeenschap hier.
- 'De terugkeer en heropbouw van joods leven in Nederland en België. Gelijknissen en verschillen tussen beide landen': drs. Veerle Vanden Daelen, verbonden aan de Universiteit Antwerpen, besprak in haar voordracht drie thema's voor beide landen: de recuperatie van woningen, het terugvragen van bezittingen aan niet-joodse 'bew-ariërs' en de kinderkwestie.
- 'Funeste oorlogsjaren - ellendige terugkomst. Over antisemitisme en joodse misère in bevrijd Nederland': prof. dr. Evelien Gans, bijzonder hoogleraar 'Hedendaags Jodendom: zijn geschiedenis en zijn cultuur' besprak de verschillende categorieën antisemitische stereotypen die zich na de bevrijding manifesteerden.
- 'Herinnering-geschiedenis-literatuur. Joodse schrijvers in Nederland na 1945': prof. dr. Elrud Ibsch, literatuurwetenschapper, gaf een overzicht van de naoorlogse literatuur aan de hand van de thema's herinneringen, geschiedenis en literatuur.
- 'De psychologische weerbaarheid van de joodse gemeenschap': dr. Bloeme Evers, ontwikkelingspsychologe, behandelde in samenspraak met prof. dr. Selma Leydesdorff, hoogleraar Oral History en Cultuur aan de Universiteit van Amsterdam, de kracht, psychologische weerbaarheid en veerkracht van de joodse terugkomers in Nederland.

Aan het einde van deze studiedag werd de Hartog Beem Prijs uitgereikt aan drs. B.T. Wallet voor zijn doctoraalscriptie 'Transitie. De Hoofdcommissie tot de Zaken der Israëlitien en de Joodse Gemeenschap in Nederland in de Eerste Helft van de Negentiende Eeuw (1814-1851)'. Tot slot nam de Commissie op deze dag afscheid van commissielid dr. Adri Offenbergh.

Menasseh ben Israel Instituut (MbiI)

Voorzitter: prof. dr. I.E. Zwiep

Secretaris: drs. J.J. Cahen, vanaf 25 september tevens penningmeester
Penningmeester: dr. E.G.L. Schrijver, tot 25 september (daarna bestuurslid)

Uitvoerend secretaris: drs. M. Witvoet

Het MbiI is een van de wetenschappelijke verbindingen tussen het JHM en de academische wereld. Het museum participeert met de Universiteit van Amsterdam in het Menasseh ben Israel Instituut (MbiI) voor joodse sociaal-wetenschappelijke en cultuurhistorische studies en is gevestigd in het museum. Namens het JHM hebben drs. Joël Cahen en drs. R.C. Musaph-Andriessse zitting in het bestuur.

Op 9 april organiseerde het MbiI in samenwerking met het Levisson Instituut voor de opleiding van Nederlandse rabbijnen een seminar over de zogenaamde vaderjoden (personen met een joodse vader en een niet-joodse moeder). Het onderwerp werd vanuit o.a. psychologische, historische en sociologische invalshoek belicht. Ook kwamen vaderjoden zelf aan het woord en was er ruimte voor discussie.

Op 16 mei werd voor de vierde maal de Leeser Rosenthal/Juda Palache lezing georganiseerd met als onderwerp 'De moeder van God. De vrouwelijke Messias in de joodse mystiek van de achttiende eeuw' door dr. Ada Rapoport-Albert, Reader in Jewish History en Head of the Department of Hebrew and Jewish Studies, University College Londen.

Prof. dr. Shlomo Berger, die per 2005 door het MbiI als hoogleraar Jiddische taal en cultuur, in het bijzonder in Nederland werd benoemd, gaf een serie colleges met als titel 'Inleiding in de Moderne Jiddische Literatuur'. De colleges werden door 32 studenten bezocht. In aansluiting op de collegeserie werd op 7 december het colloquium 'The Multiple Voices of Modern Yiddish Culture' georganiseerd, in de Doelenzaal van de Universiteitsbibliotheek. Het programma omvatte drie lezingen:

- 'Elegy and Confrontation in the Novels of Chaim Grade' door prof. dr. Jan Schwarz, University of Chicago
- 'Yiddish Press in Service of Yiddish Literature: The Contribution of Yiddish Newspapers and Periodicals to the Spread of Modern Yiddish

Literature' door prof. dr. Nathan Cohen, Bar Ilan University, Israël
 • 'The Art of Sex in Yiddish Poems: Celia Dropkin and her
 Contemporaries' door prof. dr. Kathryn Hellerstein, University of
 Pennsylvania

Een aantal onderzoeksprojecten werd voortgezet, zoals 'Joden in
 Nederland in de Twintigste Eeuw, een Biografisch Woordenboek'
 en de catalogisering van hebraïca titels na 1800.

Stichting Bijzondere Leerstoel Joodse Studiën

Voorzitter: prof. dr. C.L. Davidson

Secretaris: drs. J.J. Cahen

Organisatie: drs. M. Witvoet, drs. S. Burbidge

In de periode februari-maart gaf prof. dr. Evelien Gans, bijzonder
 hoogleraar 'Hedendaags Jodendom: zijn geschiedenis en zijn cul-
 tuur' een serie van zeven hoorcolleges over de geschiedenis van
 het antisemitisme. Deze cyclus hoorcolleges knoopte aan bij de
 vorige serie (1e semester 2004-2005), maar kon ook goed worden
 gevolgd door mensen die de eerste reeks niet hadden bijgewoond.

Rode draad in de collegeserie vormde de vraag naar de grillige en
 misvormde verbinding tussen stereotype en historische werkelijk-
 heid. De nadruk lag op de invloed van het christendom, op sociaal-
 economische en racistische motieven, en de kijk van de psycho-
 analyse op antisemitisme.

De hoorcolleges werden bijgewoond door 42 studenten.

Personeelszaken

Personeelsopbouw

31-12-2006	mannen	vrouwen	totaal
aantal personen	27	29	56
aantal FTE			
formatie	19,4	17,5	36,9
tijdelijk	3,0	6,4	9,4
type dienstverband			
vast	21	18	39
tijdelijk	6	11	17
type aanstelling			
fulltime	7	5	12
parttime	20	24	44

instroom: 18

uitstroom: 16

Ondernemingsraad (OR)

Jelka Kröger-Verhorst voorzitter

Majenka de Hey secretaris

Otto Visser lid

De OR en de directie zijn in 2006 vijf maal bij elkaar geweest, en er
 is zes maal een personeelsvergadering gehouden.

Ziekteverzuim

Het kort en middellang ziekteverzuim is 1,74% en blijft daarmee
 laag. Het totale verzuim is flink gedaald omdat de langdurig zieken
 van vorig jaar gereïntegreerd zijn.

	2003	2004	2005	2006
totaal verzuim	6,49	5,59	7,09	2,46
exclusief langdurend verzuim	1,94	1,04	1,08	1,74

Reflectie: Petra Katzenstein

hoofd Kindermuseum, educatie en Hollandsche Schouwburg

wat jij niet
wilt dat jou
geschiedt,
doe dat ook
een ander
niet

Voor mijn Bat Mitswa zong mijn vader z.l. een lied met een les voor het leven: 'Wat jij niet wilt dat jou geschiedt, doe dat ook een ander niet', de inmiddels tot rode draad van het Kindermuseum geworden quote van Hillel. In het afgelopen jaar is met hart en ziel gewerkt aan het permanente Kindermuseum. 'De pilot was goed, Katz', zei onze directeur, 'maar het moet nog beter!'. Hoe het debuit te overtreffen? De Obbene Sjoel zou Kindermuseum worden, twee vloeren erin als de constructie dat zou toelaten. Een kans uit duizenden, een blijk van vertrouwen van bestuur, directie en gulle gevers. Een project waarbij goede afstemming noodzakelijk was. Voor mij nu bezien vanuit een positie in het management van het museum. De overtreffende trap kon bereikt worden met het Kindermuseumteam dat vol overgave bereid was het mooiste uit zichzelf te halen. Hieraan toegevoegd enkele tovenaars op hun vakgebied. De keuze om een familie in het huis te laten wonen kon alleen met een filmmaker die de juiste, lichte toon kon zetten. Ruimtelijk en grafisch, tekstueel en filmisch, technisch en kunstzinnig, museaal, muzikaal en educatief, alle touwtjes werden ineen gevlochten tot een logisch geheel. Het Kindermuseum is uniek in de wereld. Het vertelt over joodse traditie aan diegenen die 'alles al weten' door middel van objecten, kunst en humor. Ook de 'haast niets weters', of de 'dat had ik moeten-weters', joods en niet-joods, jong en oud, laten zich verrassen. Mohammed is blij dat hij zijn naam in het Hebreeuws kan schrijven, Marokkaanse moedergroepen zijn in aantocht, kinderen ontdekken dat joods meer is dan oorlog, bezoekers vinden overeenkomsten met hun eigen manier van leven. Een ideaal startpunt om 'Wat jij niet wilt dat jou geschiedt' een nieuw leven te laten leiden.

Bezoekersaantallen

Per maand	Naar soort toegang		
januari	3.657	Volwassenen normaal tarief	22.530
februari	4.634	13 t/m 17 jaar normaal tarief	1.453
maart	5.662	6 t/m 12 jaar	1.387
april	7.685	Kinderen onder 6 jaar	544
mei	7.099	65+ tarief	4.281
juni	5.521	Museumkaart	14.915
juli	6.371	ns Museumkaart	9
augustus	10.101	Entree groep volwassenen	3.137
september	4.777	Entree onderwijsgroepen	8.962
oktober	6.151	Vrienden Joods Historisch Museum	1.332
november	11.166	International Youth Card	2.358
december	9.647	I Amsterdam Card	7.452
		Holland Pass	68
Totaal	82.471	Museumnacht	2.380
		Museumboot/Stadspas	413
		CJP	76
		Vereniging Rembrandt	299
		Countdown Card	13
		Vrijkaart	61
		Bezoek opening	2.215
		Toegang Canal Bus Ticket	1.718
		Show-your-Card	1.324
		Overigen	5.544
			82.471

Educatieve programma's

	groepen	personen
Rondleidingen Joods Historisch Museum	201	7.115
Rondleidingen Portugees-Israëlitische Synagoge	181	7.837
Wandelingen door voormalig joods Amsterdam	101	3.570
Rondleidingen op tijdelijke tentoonstellingen	13	286
Educatief programma 'Joods?!'	41	2.166
Educatief programma 'Raadselachtige voorwerpen'	41	1.072
Programma 'Identiteit en Imago'	2	59
Totaal	580	22.105

Bezoekers in het Museumcafé tijdens de Museumnacht op 4 november 2006.
Foto: Ferry André de la Porte

Open Dag Jhm Kindermuseum op 17 december 2006. Foto: Peter Lange

Medewerkers

Management

drs. Joël Cahen	algemeen directeur
mr. Gerrit Key	zakelijk leider
drs. Hetty Berg MMA	museaal leider en projectleider vernieuwing
Petra Katzenstein	hoofd Kindermuseum, educatie en Hollandsche Schouwburg

drs. Ralph Levie pt directieassistent

Museale Zaken

Communicatie

drs. Daniël Bouw	hoofd communicatie
drs. Barbara Reuten	medewerker communicatie
drs. Henriëtte Sternefeld-de Beer	pt medewerker communicatie en Hollandsche Schouwburg <i>vanaf 15-02</i>
drs. Annelie Spaans	pt medewerker communicatie en Hollandsche Schouwburg <i>vanaf 01-06,</i> vervanging zwangerschapsverlof
Ilja van Nes	pt coördinator evenementen
drs. Titia Zoeter	pt redacteur
Mario Verhoeven	pt redacteur tot 01-05 vervanging zwangerschapsverlof

Wetenschap

drs. Edward van Voolen	pt conservator judaica
drs. Julie-Marthe Cohen	pt conservator

Collectiebeheer

drs. Irene Faber	pt hoofd collectiebeheer
drs. Erik Koopman	pt medewerker collectiebeheer
Peter Lange	pt medewerker collectiebeheer
Petra van Mourik	pt medewerker collectiebeheer <i>tot 01-09</i>

Netty Wenderich pt medewerker collectiebeheer
 drs. Roos Jackson pt medewerker collectiebeheer
vanaf 08-09

drs. Jelka Kröger-Verhorst pt wetenschappelijk medewerker
 collectie

Mediatheek

Lonnie Stegink pt hoofd Mediatheek
 Helma Beeuwkes pt medewerker Mediatheek
 drs. Peter Buijs pt medewerker Mediatheek
 Anton Kras pt medewerker Mediatheek
 drs. Jelka Kröger-Verhorst pt medewerker Mediatheek

Educatie en Publiekscontacten

drs. Annemiek Gringold-Martinot pt medewerker educatie en
 Hollandsche Schouwburg

Batya Wolff pt medewerker educatie en
 Hollandsche Schouwburg

Tali Gross pt medewerker educatie
vanaf 20-06

Judith Whitlau pt medewerker educatie en
 Hollandsche Schouwburg
vanaf 15-7

Kaat Burbidge pt coördinator publiekscontacten
tot 01-11

drs. Karolina Winkel pt coördinator publiekscontacten
vanaf 01-11

drs. Robyn van Rooijen pt medewerker publiekscontacten
 en Hollandsche Schouwburg
tot 01-03 en vanaf 02-06

drs. Annelie Spaans pt medewerker publiekscontacten
 Marianne Lezer-van Dijk pt medewerker publiekscontacten
vanaf 12-12

Franz Ecker vrijwilliger publiekscontacten
tot 25-08

Maria Ketzmerick vrijwilliger publiekscontacten
vanaf 21-09

Gittan von Raesfeld Meijer pt educatief medewerker
 Kindermuseum

drs. Samantha Burbidge pt educatief medewerker
 Kindermuseum
 en Hollandsche Schouwburg
tot 01-05 en vanaf 02-08

Suzanne Grünfeld pt Gastvrouw Kindermuseum
vanaf 20-12

Tentoonstellingen en presentatie

drs. Bernadette van Woerkom pt hoofd tentoonstellingen en
 presentatie

drs. Ischa Mulder pt medewerker tentoonstellingen
 en presentatie

Bedrijfsvoering

Automatisering

drs. Aartjan Nooter pt systeem- en netwerkbeheerder
 Alex Bouwman pt medewerker automatisering

p&o/Financiële administratie/Stichting Vrienden

mr. Jacqueline Hartgers pt beleidsmedewerker p&o
 en juridische zaken

Majenka de Hey pt medewerker Stichting Vrienden
 en p&o

Ria Smit-Libert pt financieel administrateur
 Elma van Loenen-Eekhof pt administratief medewerker

Secretariaat

Guido Verboeket coördinator secretariaat
 drs. Machteld Kroonder pt medewerker secretariaat
 Robert de Bruyn medewerker postkamer
 secretariaat

Technische Dienst

Ted de Leeuw pt hoofd technische dienst
 Herman Bessels pt medewerker TD
 Alex de Leeuw pt medewerker TD
 Ruud Visser pt medewerker TD

Bewaking

Sjoerd de Vries	hoofd
René de Waardt	pt assistent hoofdbewaker
Carl Cabenda	pt bewaker/suppoost
drs. Monique Haan	pt bewaker/suppoost
Jan Henzen	pt bewaker/suppoost
Rob Kloek	pt bewaker/suppoost
Guus Bergman	pt suppoost
David Warnink	pt suppoost
Martino Salamida	pt suppoost <i>vanaf 01-08</i>

Museumcafé

Otto Visser*	pt beheerder <i>tot 31-08</i>
Katiuscia Azarro	pt medewerker <i>van 11-08 tot 31-08</i>
Jordy Cabenda	pt medewerker <i>van 20-07 tot 31-08</i>
Méuget Lavertu*	pt medewerker <i>van 20-07 tot 31-08</i>
Marjon van Loenen	pt medewerker <i>van 20-07 tot 31-08</i>
Annabel Remmers*	pt medewerker <i>van 29-07 tot 31-08</i>
Jurgen Smit	pt medewerker <i>van 16-07 tot 31-08</i>
Mark van der Veen	pt medewerker <i>van 20-07 tot 31-08</i>
Suzan Visser*	pt medewerker <i>van 16-07 tot 31-08</i>
Willemijn van Woerkom	pt medewerker <i>van 20-07 tot 31-08</i>
Chantal Wawelage- Roosloot	pt medewerker <i>tot 28-02</i>
Kim van der Veldt	pt medewerker <i>vanaf 01-09</i>
Marije van der Laan	pt medewerker <i>vanaf 01-09</i>

Jeany Ramanand	pt medewerker <i>vanaf 01-09</i>
Marianne Bakker	pt medewerker <i>vanaf 01-09</i>
Marloes van Doorn	pt medewerker <i>van 01-09 tot 15-12</i>
Ellen Nieuwenhuijs	pt medewerker <i>vanaf 15-12</i>
Thierry Mertens	pt medewerker <i>vanaf 15-12</i>
Gerbrand Korevaar	pt medewerker <i>van 01-11 tot 31-12</i>

* vanaf 01-09 in dienst van de Stichting Museumcafé Kokadorus

Museumshop

Otto Visser	pt beheerder
Yair Aschkenasy	pt medewerker
Marije van der Laan	pt medewerker
Ellen Turksma	pt medewerker <i>vanaf 01-11</i>

Projectmedewerkers

Marga Pepping	pt project beschrijving Joodse Pers
drs. Mirjam Alexander-Knotter	pt vernieuwing en <i>De 'joodse' Rembrandt</i>
drs. Petra Drenth	pt vernieuwing
dr. Léontine Meijer	pt projectmedewerker vernieuwing Kindermuseum <i>tot 01-06</i>
drs. Daniël Metz	pt coördinator Digitaal Monument <i>vanaf 03-04</i>
drs. Peter Tammes	pt medewerker Digitaal Monument <i>van 01-03 tot 15-05</i>
drs. Barbara Tanenbaum	pt medewerker Digitaal Monument <i>vanaf 01-02</i>
drs. Maarten Ternede	pt medewerker Digitaal Monument <i>vanaf 01-07</i>
Nely van Brederode	pt vrijwilliger

Stagiair(e)s

Eke Blanksma	afdeling communicatie <i>tot 07-04</i>
Jasper Hillegers	project <i>De 'joodse' Rembrandt</i> <i>van 01-02 tot 01-09</i>
Sara Tas	Project Sarah Bernhardt <i>vanaf 01-11</i>
Bo Naarden	afdeling collectie en Mediatheek <i>vanaf 14-11</i>
Kim van der Veldt	afdeling publiekscontacten <i>vanaf 10-10</i>
Judith Couvee	oriëntatiestage <i>van 27-02 tot 03-03</i>
Jennifer Mee	oriëntatiestage <i>van 14-06 tot 19-06</i>

Tomas Overtoom

drs. Marike Pluis

drs. Simone Rubens-Neumann

Fajga Szmulewicz

Shierly Treistman

Judith Whitlau

drs. Shifra Wurms

Noga Zohar

Billha Zussman

tot 15-07

Rondleiders

drs. Debby Abram-Uijenkruijer

Bernie Aschkenasy-Joosten

drs. Merel Baracs

tot 01-07

drs. Daniëlle van den Bos

drs. Touria Bouhkim

drs. Victor Brilleman

Mia Corbey-van Praag

drs. Anne Margriet van Dam

Franz Ecker

tot 25-08

Dan Einhorn

Rose Marie Frijda-Bouman

Tali Gross

tot 01-06

drs. Shoshanna Haas-van Amerongen *tot 01-08*

drs. Mary Holthuis

drs. Ula Kraus

Martin Leeda

Marcella Levie

Anita Liemburg

Naomi Livnat

Jeanette Loeb

Tweede verdieping Obbene-Sjoel. Foto: Jan Theun van Rees

Slaapkamer Jhm Kindermuseum. Foto: Liselore Kamping

Besturen

Dagelijks bestuur

J. Krant, voorzitter
 D.H. Kat, penningmeester
 mr. S.G.M. Asser-Ribbert
 prof. dr. H.S.A. Heymans
 drs. J. Polak
 drs. Ph. van Tijn
 drs. R.M. Weisz

Algemeen Bestuur

drs. H.M. van Emden
 ing. D.Ph. Cohen Paraira
 S. Lilian-Stodel

Bestuur Stichting Vrienden van het Joods Historisch Museum

drs. R.M. Weisz, voorzitter
 drs. J. Polak, penningmeester
 A. van Schendel, secretaris *tot 11-07*
 mr. R.F. van den Bergh
 drs. R.C. Musaph-Andriess
 L. Nijkerk-Bogen *tot 26-04*
 mr. M.W.B. Asscher
 drs. S. Tabachnikoff *vanaf 12-12*
 mr. D. Beesemer

Board of the Foundation for the Jewish Historical Museum in Amsterdam, Inc. (V.S.)

Leo S. Ullman, president and treasurer
 Harvey M. Krueger
 Louis van Leeuwen

English summary

Reflection

The renovation of the Jewish Historical Museum led to much reflection in 2006. The opening of the new Children's Museum in the Obbene Shul was the highlight of a busy year of building and refurbishment. In December the Hollander family and Max the Matzo finally moved into their new residence. They soon made themselves at home, and more importantly, so did the many enthusiastic children and adults who have visited them since the opening.

On 22 July the renovated ground floor of the New Synagogue opened for temporary exhibitions. At the same time, the new ticket desk and the museum shop also opened. Using a little improvisation and creativity we managed to keep the museum open throughout the year. While the building work continued, the museum entrance relocated temporarily to the former entrance of the Great Synagogue on Nieuwe Amstelstraat, and the museum shop moved for an extended stay opposite the museum, next door to the Academy of Architecture.

Visitors

In 2006, 82,471 people visited the museum. Although this was nine percent less than in 2005, it was still an excellent result given the ongoing construction work, and more than we expected. Our virtual museum, at www.jhm.nl, was unaffected by the building work. On the contrary: no less than 1,024,092 individual visitors viewed a total of 4,160,693 pages. Efficient links to search engines such as Google and the museum's successful monthly email newsletter offering links to the website certainly played a role in this.

Exhibitions

Norwegian Jewish photographer Jonas Bendiksen (b. 1977) received the honour of being the first solo exhibition to appear in the completely renovated New Synagogue with his show *Satellites*. Ample media coverage, including a 'not to be missed' recommendation by NRC Handelsblad, helped make this photo exhibition an enormous success.

In 2006 the Netherlands celebrated the 400th anniversary of Rembrandt's birth. *The 'Jewish' Rembrandt* at the Jewish Historical Museum rounded off the nationwide programme. Several unique loans appeared in the show, which unveiled the truth behind the romantic legend of Rembrandt's special connection with the Jews. This presentation also drew the attention of

the media in the Netherlands and abroad. In addition to the familiar Sunday afternoon programmes it was accompanied by a series of Tuesday evening events. The aim of this programme was to make it easier for the target audience of visitors in their 30s and 40s to visit the museum. Unfortunately, awareness of the later opening hours did not spread sufficiently during this first exhibition. Clearly a sustained marketing process is required. We will be continuing the experiment on Thursday evenings in 2007.

International interest in our collection remains buoyant, especially in the Charlotte Salomon gouaches. A selection of 274 works appeared in Hanover, Paris, Jerusalem and Ulm in 2006. A unique event was the purchase of a drawing by Salomon of *Grossmama* which was thought lost. It had appeared in all the volumes published on the artist since the 1960s, although no one had seen the original for over forty years. This was one of many purchases, loans and gifts which have helped expand our collection over the past year, thanks in part to the generosity of BankGiro Loterij and our registered funds. A complete list of these acquisitions is provided in the appendices.

You might think this would be a good time for the museum to sit back and rest on its laurels. Nothing could be further from the truth. Apart from our busy programme of exhibitions, we are now focusing on further establishing the museum's position in the district, the city, the Netherlands and internationally. Together with Hermitage Amsterdam, Hortus, Rembrandthuis and Gassan Diamonds we are currently developing a plan together with Amsterdam municipality to market the eastern city centre and give the area a higher international profile. To improve accessibility, awareness and appeal we are working on turning Mr. Visserplein into a more glamorous square: in the words of the director of Amsterdam municipality's urban planning department, a truly Grand Project.

Our aim is to achieve the greatest possible cooperation between the Jewish Historical Museum, the Foundation for the Cultural Heritage of the Portuguese Jewish Community and the Hollandsche Schouwburg in order to present the Jewish heritage of the Netherlands to the best possible effect.

Joël Cahen
Director

Colofon

Samenstelling Joods Historisch Museum

Vertaling Sam Herman

Vormgeving MV Levievandermeer

Foto's portretten Liselore Kamping

Foto's objecten Frits Terpoorten

Foto achterpagina Liselore Kamping

Drukker Calff & Meischke

Joods Historisch Museum

Postbus 16737

1001 RE Amsterdam

T + 31 (0)20 5 310 310

F + 31 (0)20 5 310 311

info@jhm.nl

www.jhm.nl